

Tania Kadiyska

(Bulgaria, Bulgarian Encyclopaedia Scientific Information Centre, Bulgarian Academy of Sciences)

The Sacred Places of Bulgaria – Thematic Encyclopedia

Abstract: The article deals with the thematic encyclopedia *The Sacred Places of Bulgaria* – the first edition of its kind which offers systematized popular scientific information about places on Bulgarian territory related to the spiritual needs of society, spanning the chronological from prehistoric times to the present day. The editor-in-chief of the Encyclopedia is Academician Vasil Nikolov. The authors, consultants and compilers feature leading scientists from the Bulgarian Academy of Sciences, higher schools and institutes, archeological and historical museums, as well as scientific editors working on the *Bulgarian Encyclopedia*. The article analyzes the structure of the edition and examines the reasons for dividing the information into a theoretical, an alphabetical and a reference section, discussing the principles of organization of the alphabetical part and the approach to the selection of the places – prehistoric ritual sites, megalithic monuments and rock sanctuaries, Thracian cult centers, ancient temples, early Christian basilicas, Orthodox, Catholic, Protestant and Armenian temples, Muslim and Jewish cult buildings. In addition to the precise and scientifically verified information, the numerous illustrations (photos, maps, drawings, models), which complement the text and help its more thorough and easier reception are also among the merits of the Encyclopedia.

Keywords: Encyclopedia, sacred places, sanctuaries, cult buildings, churches, monasteries, temples, basilicas

Таня Кадийска

(България, Научноинформационен център „Българска енциклопедия“, Българска академия на науките)

Свещените места на България – тематична енциклопедия

Енциклопедията „Свещените места на България“ предлага систематизирана научнопопулярна информация за обекти на територията на България, свързани с духовните потребности на обществото, от праисторията до днес.

Изданието е осъществено от екип на Научноинформационен център „Българска енциклопедия“ към БАН. Главен редактор е академик Васил Николов, виден български

археолог, професор, доктор на историческите науки. Водещ редактор е арх. Таня Кадийска. Енциклопедията е реализирана съвместно с издателство „Книгомания“, на което дължи чудесното полиграфическо оформление, атрактивен дизайн и качествен печат.

Енциклопедията „Свещените места на България“ продължава традициите в издателската политика на „Българска енциклопедия“ – институция с над 65-годишна история – да популяризира различни аспекти от богатата история на страната ни, на материалната и духовната културата на отделните етноси, населявали българските земи. Тя е отговор на засиления интерес в последните години към местата, свързани със самобитни култови и религиозни практики и вярвания, особено тези от предхристиянския и раннохристиянския период. Тези обекти заемат най-голям дял сред недвижимите културни ценности на страната ни. Значителна част от тях са ресурс на културния туризъм и привличат посетители с художествените си и архитектурни достойнства.

За първи път в научнопопулярно издание, каквото е енциклопедията „Свещените места на България“, в рамките на един том, са включени:

- п р а и с т о р и ч е с к и р и т у а л н и м е с т а , свързани със зараждането на култовете по българските земи;
- п р е д х р и с т и я н с к и с в е щ е н и м е с т а – мегалитни паметници, скални езически светилища;
- р а н н о х р и с т и я н с к и б а з и л и к и и р е л и г и о з н и к о м п л е к с и , издигнати в зората на християнството;
- х р и с т и я н с к и х р а м о в е и м а н а с т и р и , принадлежащи на различни религиозни доктрини, но споделящи основните постулати на християнската вяра – както православни обекти, така и католически, протестантски и арменски култови сгради;
- м ю с ю л м а н с к и и е в р е й с к и х р а м о в е , строени през различни периоди по българските земи, които са част от културната история на страната ни.

Най-трудната задача пред колектива беше да се подберат обекти, които характеризират най-добре свещените места от различни исторически периоди. Трябваше също да има баланс в броя им, съобразно тяхното разпространение, културна и историческа тежест в историята на България, приемственост и устойчивост във времето.

В основната част на енциклопедията – азбучната, подбрахме и включихме над 600 самостоятелни обекта по предварително определени критерии. Оказа се, че е невъзможно да се приложи един и същи подход при езическите паметници и при паметниците на монотеистичните религии.

При подбора на обектите, свързани с монотеистичните религии (християнски, мюсюлмански, еврейски храмове), сме ползвали официалния Национален регистър на недвижимите културни ценности на България. От този списък са взети всички паметници с национална значимост, като към тях са добавени храмове и манастири, които нямат такъв статут, но са значими, популярни сред населението и много посещавани. В процеса на работа установихме, че някои от обектите с национална значимост са в изключително тежко състояние, но преценихме, че включването им в енциклопедията ще допринесе за популяризирането и съхранението им.

За предхристиянските култови обекти изходихме от определеното, че свещено място е не само храмова сграда, но и пространство с маркирани граници, което изпълнява култови и социални функции. Допълнителна трудност при определянето на тези обекти беше, че част от тях не са проучени, анализирани и изяснени докрай. От друга страна, обществото буквално е залято от туристически справочници,

пътеводители, любителски интернет сайтове и местни краеведчески материали с непроверена информация. В много от случаите за представените в тях обекти липсват непровержими доказателства, че те са използвани за култови цели.

Затова при подбора на праисторически култови места, мегалитни паметници, скални светилища, античните храмове, сме се ръководели от наличието на археологически данни или публикации, които доказват по безспорен начин, че обектът е с култово предназначение. Включили сме също и свещени места, които са недостъпни за посещение или са в доста лошо състояние (например най-големите асклепиони от римската епоха). Преценихме, че е полезно да се знае за съществуването им, както и с надеждата, един ден такива обекти да се социализират и превърнат в културна забележителност.

Всъщност това е и една от целите, които си поставихме с това издание – популяризиране на недвижимото културно наследство на територията на страната ни. Смятаме, че нашият принос в тази насока е включването за първи път в енциклопедично издание на праисторически култови места – т.нар. „скрити светилища“ на България, както и на голям брой раннохристиянски базилики и манастирски комплекси, които показват, че християнството по българските земи съществува пет века преди официалното покръстване на българите през 864 г. от княз Борис I. В последните десетилетия част от тези обекти са изследвани и консервирани, социализирани и превърнати в уникални музеи. Такива са Епископската базилика и Малката базилика в Пловдив; базиликата на епископ Йоан и Епископската базилика в град Сандански; емблематичната за Несебър „Св. София“, известна като Старата митрополия, и др.

Основната част на енциклопедията – а з б у ч н о т о т я л о, се различава от класическото азбучно подреждане, характерно за енциклопедиите. Преценихме, че читателите ще се ориентират по-лесно в намирането на информация, ако статиите са разделени в три групи по общ признак и след това се подредят азбучно.

П ъ р в а т а г р у п а обхваща свещените места, свързани с езически култове и религии.

В т о р а т а г р у п а – най-голямата, включва свещени места на най-разпространената религия в България – християнството.

В т р е т а т а г р у п а са отделени култовите сгради на други монотеистични религии, които са признати за официални религиозни общности в България – ислямски и еврейски храмове.

Наред с конкретни паметници, в азбучната част са включени енциклопедични теоретични термини за типове свещени обекти, комплексни статии за групи от култови паметници с обща характеристика, както и термини, свързани с религиозни ритуали и обреди.

Най-значимите паметници, включени в изданието, са открити с по-дълги статии и повече илюстрации. Подбраната информация е стриктно проверена, официално приета в научните среди и представена в научни издания. Ще подчертая отново, че понякога тя влиза в противоречие с информацията от популярни любителски сайтове, туристически реклами и краеведски материали.

Полезно допълнение към азбучната част, което улеснява читателя при ползването на специализираната академична енциклопедия, в която стилът и езикът се придържат към научната терминология, са включените:

В ъ в е д е н и е – справочна част с въвеждаща кратка информация за възникването на култовете и религиите, за практиките и ритуалите, свързани с тях, за отличителните черти на светилищата и храмовете, архитектурен стил, декорация;

Х р о н о л о г и я на живота по българските земи – полезна таблица, съобразена с най-новите научни разработки, която ориентира читателя в различните исторически периоди;

Т е р м и н о л о г и ч е н р е ч н и к – обяснява значението на специализираните термини, които са използвани в енциклопедията;

С п р а в к а за богове, светци, апостоли и пророци, споменати в текстовете;

П о к а з а л е ц на обектите по области.

В изработването на материалите участват автори, консултанти и сътрудници, които са изтъкнати учени от БАН, от висшите училища и институти (Софийския университет, Югозападния университет, Национален институт за недвижимо културно наследство и др.), от археологически и исторически музеи в страната. Използвали сме и материали от наши предишни издания (7-томната Национална енциклопедия „България“, 12-томната Голяма енциклопедия „България“, „Световното наследство на България“, енциклопедия „София“), които са осъвременени, допълнени и прередактирани съгласно изискванията, заложи в методическите указания.

Енциклопедията „Свещените места на България“ е луксозно богато илюстрирано издание, при което част от информацията е представена чрез снимки, карти, чертежи, макети. Илюстративният материал заема почти 50% от книгата. Той допълва текста и спомага за по-пълното му и леко възприемане. Макетите и графичните възстановки на знакови храмове на българската архитектурна история – Голямата базилика в Плиска, Кръглата църква във Велики Преслав, Малката базилика във Филипопол и др., дават визуална представа за архитектурата им и са особено полезни за научнопопулярно издание. Включени са и снимки от дрон, които позволяват обектът да се възприеме от птичи поглед.

Заклучение:

Енциклопедията „Свещените места на България“ съдържа ценна информация за недвижимото културно наследство, помага за опознаване на култовете и религиите на различните етноси и показва приемственост в почитането на свещените места. Тя е полезна за любителите на културната история и културния туризъм и ще допринесе за поддържане на толерантност и уважение между вярващите от различни вероизповедания, на търпимост и зачитане на техните религии от страна на невярващите.

